

В. П. Сисоєва,

кандидат юридичних наук

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1673-3682>

Є. В. Зубко,

старший викладач

КРИМІНОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ПОКАЗНИКІВ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Національний авіаційний університет
проспект Любомира Гузара, 1, 03680, Київ, Україна
E-mail: k_vitka@ukr.net

***Мета** полягає у визначенні стану, тенденції та структури злочинів проти основ національної безпеки України в останні роки. **Методи:** при підготовці наукової статті використані загальнонаукові та спеціальні наукові методи, у тому числі – статистичний, формально-логічний, системно-структурний, документальний, метод узагальнення тощо. **Результати:** у статті проаналізовані кількісні, якісні та кількісно-якісні показники злочинів проти основ національної безпеки України. Виділені основні тенденції цих злочинів. Підкреслена виключна важливість та необхідність протидії цим злочинам. **Обговорення:** стаття присвячена аналізу стану, тенденцій та структури злочинів проти основ національної безпеки України в останні роки. Виділені найбільш розповсюджені злочини цього виду. Узагальнені статистичні показники цих злочинів за останні п'ять років.*

***Ключові слова:** національна безпека; злочин; кримінальне правопорушення; рівень; динаміка; структура.*

Постановка проблеми та її актуальність. Першим Розділом Особливої частини Кримінального кодексу (далі – КК) України є Розділ «Злочини проти основ національної безпеки України», що підкреслює їхню суспільну небезпечність. Як зауважує М.А. Рубашенко, більшість науковців вважають, що розділи Особливої частини (а отже і родові об'єкти) розміщуються за ступенем значущості (пріоритетністю, важливістю). КК України розмістив на першому місці серед усіх родових об'єктів злочинів саме основи національної безпеки України, що на думку багатьох дослідників, не відповідає світовій практиці та встановленому Конституцією України принципу «людина – найвища соціальна цінність» [1, с. 118]. Сьогодні, у зв'язку з необхідністю оновлення кримінального законодавства, триває наукова дискусія щодо послідо-

вності розташування за пріоритетністю родових об'єктів складів кримінальних правопорушень. Не вдаючись у цю дискусію, зауважимо, що в сучасних умовах ми можемо спостерігати негативні наслідки неналежної уваги до посягань на основи національної безпеки України. Тривалий період злочини проти основ національної безпеки України взагалі майже не реєструвалися. Останніми роками в нашій країні тривають військові протистояння, і це, безсумнівно, впливає на стан та рівень злочинів проти основ національної безпеки України. Вважаємо, що комплексний кримінологічний аналіз показників цих злочинів сприятиме подальшим науковим розробкам щодо протидії цим суспільно небезпечним явищам.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різним аспектам дослідження злочинів проти

основ національної безпеки України присвятили свої роботи відомі вітчизняні та зарубіжні науковці, серед яких В.Ф. Антипенко, О.Ф. Бангишев, В.О. Глушков, В.А. Ліпкан, В.П. Ємельянов, П.С. Матишевський, М.І. Мельник, В.О. Навроцький, А.В. Носач, М.А. Рубашенко, А.В. Савченко, Є.Д. Скулиш, В.Я. Тацій, М.І. Хавронюк, О.В. Шамара та багато інших. Окремі аспекти забезпечення національної безпеки також були предметом наукових досліджень С.В. Вишневецької та В.М. Вишневецького [2, с. 9-15], а також В.В. Філінович [3, с. 122-127]. Останніми роками політична ситуація в нашій країні зумовила суттєві зміни у кримінологічних показниках цього виду злочинності, і, в першу чергу, причинами є кризові явища, пов'язані зі збройними протистояннями на сході України. Слід зауважити, що А.В. Носач у 2019 р. наголошував на наявних тенденціях різних категорій показників злочинів проти державного суверенітету і територіальної цілісності України, звертаючи увагу на те, що найбільші показники абсолютної кількості вироків, винесених стосовно посягання на територіальну цілісність і недоторканність України (ст. 110 КК України), а разом з тим і питому вагу такої категорії судових справ зафіксовано в Луганській та Донецькій областях [4, с. 150]. У зв'язку з тим, що політична ситуація протягом тривалого періоду об'єктивно не змінюється, вважаємо за доцільне проаналізувати сучасні кримінологічні показники злочинів проти основ національної безпеки України.

Мета статті полягає у визначенні стану, тенденції та структури злочинів проти основ національної безпеки України в останні роки.

Виклад основного матеріалу. Розпочинаючи кримінологічний аналіз показників злочинів проти основ національної безпеки України, варто звернутися до питання важливості захисту національної безпеки України. Як слушно зазначає з цього приводу В.С. Батиргареева, із декларативного положення про захист цих засад сьогодні це завдання перетворилося на життєво важливу потребу всіх і кожного, хто проживає в Україні. Напевно, в історії України як єдиної

неподільної держави ніколи не фіксувалося стільки посягань на її територіальну цілісність і недоторканність, як із початком військового протистояння на сході [5, с. 153]. У кримінологічній теорії загальноновизнаним є положення, що аналіз характерних рис певного виду злочинності, які розкривають її соціально-кримінальний, системний та статистичний зміст, дозволяють виділити подальші напрямки пошукової роботи, які сприяють об'єктивному дослідженню детермінаційного комплексу та особливостей осіб, що вчиняють ці злочини, а також, у подальшому – визначенню напрямків ефективної запобіжної діяльності щодо них.

У межах дослідження кримінологічних показників злочинів проти основ національної безпеки України ми розглянули кількісні, кількісно-якісні та якісні показники цього виду злочинності. Для отримання емпіричного матеріалу використані відкриті офіційні джерела, а саме – Єдиний звіт про кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування за 2014-2021 рр. [6] та Єдиний реєстр судових рішень [7].

Відповідно до статистичної інформації Єдиного звіту про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування (Форма 1) [6], злочини проти основ національної безпеки України – не дуже розповсюджені в нашій країні правопорушення. До початку військового протистояння реєструвалися лише поодинокі випадки таких злочинів. Починаючи з 2014 р., їхня кількість суттєво зросла та зберігається приблизно на одному рівні. Так, якщо у 2013 р. злочинів проти основ національної безпеки України було обліковано лише 8, то у 2014 р. – вже 527. Після цього, хоча їхній рівень і знизився, протягом 6 років щорічно реєструється 300-500 таких злочинів. Детальніше зміна кількості облікованих злочинів проти основ національної безпеки України за цей період представлена на Рисунку 1. Крім того, варто вказати на те, що за 4 місяці 2021 р. було обліковано вже 265 цих злочинів, що свідчить про подальшу тенденцію зростання їхньої кількості.

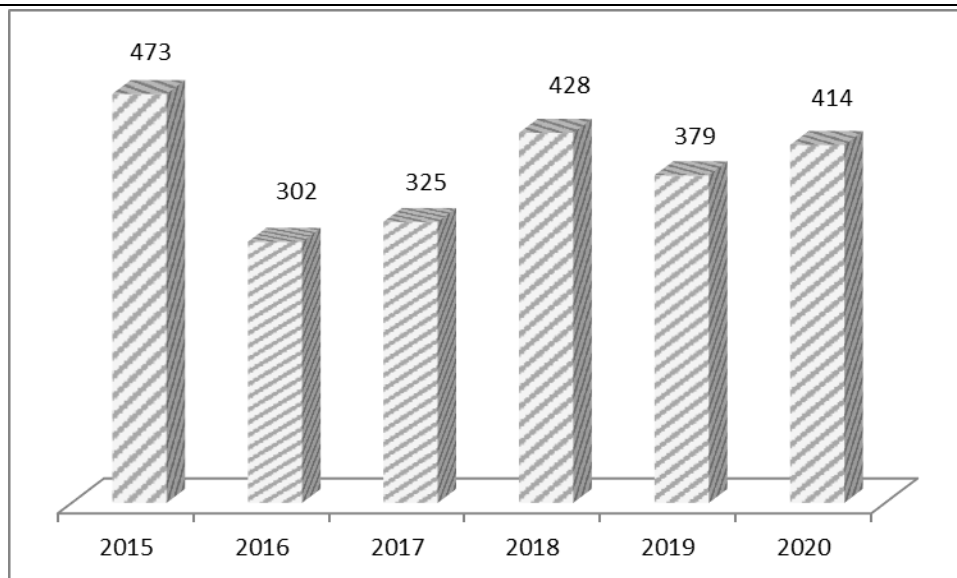

Рисунок 1. Кількість облікованих злочинів проти основ національної безпеки України за 2015-2020 рр.

Динаміка злочинів проти основ національної безпеки України за цей період відрізняється нестабільністю. Після стрімкого зростання, пов'язаного з початком військових протистоянь у 2014 р., у 2015 р. спостерігалось зниження рівня вчинення цих злочинів (-10%), у 2016 р. зберіглася тенденція зниження їхнього рівня (-36%). Однак, із 2017 р. рівень злочинів проти основ національної безпеки знову почав зростати (+8%), ця тенденція також продовжилася у 2018 р. (+32%). Після цього у 2019 р. їхній рівень знову знизився (-12%), а у 2020 р. тенденція змінилася (+9%). Судячи зі статистичних відомостей за 4 місяці 2021 р., в Україні зберігається тенденція зростання кількості зареєстрованих злочинів проти основ національної безпеки.

Аналізуючи динаміку злочинів проти основ національної безпеки України, слід погодитися із зауваженнями Ю.Ф. Іванова та О.М. Джужі стосовно того, що на динаміку злочинності як на соціально-правове явище впливають дві групи факторів. Перша – це причини та умови злочинності, демографічна структура населення й інші соціальні процеси та явища, що впливають на злочинність. Друга – зміни кримінального законодавства, що розширюють або звужують сферу злочинних діянь. Диференціація соціальних і правових факторів впливає на статистичну

криву злочинності, необхідну для об'єктивної оцінки реальних змін у її динаміці та прогнозі. Зниження чи зростання рівня злочинності відбуваються внаслідок як реальних соціальних змін рівня та структури злочинності, так і в результаті правових змін у законодавчій характеристиці кола кримінально-караних діянь, у повноті реєстрації та в інших юридичних факторах [8, с. 67].

Серед усіх аналізованих злочинів, відповідно до статистичних відомостей, найбільше реєструється діянь, які кваліфіковані за ст. 110 КК України («Посягання на територіальну цілісність і недоторканність України») та за ст. 111 КК України («Державна зрада»). В сумі ці злочини складають понад 60% усіх облікованих злочинів проти основ національної безпеки України. Але якщо у 2015 р. фактів посягань на територіальну цілісність і недоторканність України (ст. 110 КК України) було зареєстровано майже втричі більше, ніж фактів державної зради, то у 2020 р. їхня кількість майже зрівнялася. За 4 місяці 2021 р. кількість облікованих фактів державної зради (ст. 110 КК України) переважає над кількістю фактів посягань на територіальну цілісність і недоторканність України майже на 70%. Кількість облікованих злочинів, кваліфікованих за ст.ст. 110, 111 КК України, представлена на Рисунку 2.

Говорячи про найбільш розповсюджені злочини проти основ національної безпеки України слід зазначити, що формулювання диспозицій ст.ст. 110, 111 КК України є такими, що викликають дискусії серед багатьох науковців. Це також може впливати на правозастосування з боку правоохоронних та судових органів. У першу чергу, варто звернути увагу на термінологічні дискусії. Так, наприклад, С.Г. Киренко стосовно диспозиції ст. 110 КК України зазначає, що, поперше, Конституція України не встановлює порядку зміни державного кордону (вона встановлює порядок зміни території України), а, по-

друге, зміна державного кордону (який є умовною лінією) водночас означає зміну меж її території – тобто, законодавець застосовує терміни (межі території України та державний кордон України), які, по суті, означають одне і теж. За логікою законодавця виходить, що можна змінити межі території України без зміни її державного кордону і навпаки, що є абсурдним [9, с. 178]. На погляд вищевказаного науковця, даному випадку достатньо було обмежитись вказівкою лише на мету зміни меж території України.

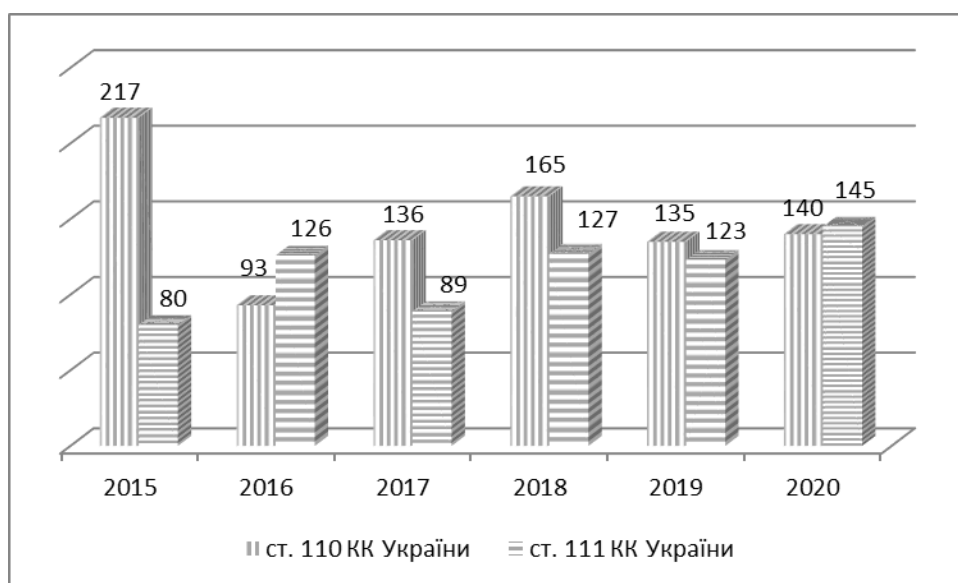

Рисунок 2. Кількість облікованих кримінальних правопорушень, кваліфікованих за ст.ст. 110, 111 КК України

Аналізуючи кримінологічні показники злочинів проти основ національної безпеки України, слід також звернути увагу на такий якісний показник як структура злочинності. Вище нами були розглянуті найбільш розповсюджені злочини цієї категорії. Варто звернути увагу, що Розділ I Особливої частини КК України – єдиний, що зберіг у своїй назві термін «злочини», адже усі інші розділи Особливої частини КК України містять хоча б один склад кримінального проступку, і тому у назвах усіх інших розділів Особливої частини КК України використовується термін «кримінальні правопорушення». Розділ I «Злочини проти основ національної

безпеки України» містить у собі лише склади нетяжких, тяжких та особливо тяжких злочинів.

Статистичні відомості свідчать, що в структурі злочинів проти основ національної безпеки України переважають особливо тяжкі та тяжкі злочини. Останніми роками значно збільшується кількість облікованих особливо тяжких злочинів цієї категорії, що підтверджує наявність реальної та досить серйозної загрози національній безпеці нашої країни. Відомості про кількість нетяжких, тяжких та особливо тяжких злочинів представлені на Рисунку 3. Як бачимо, понад половину цих злочинів – 57% складають особливо тяжкі злочини. На другому місці за розповсюдженістю в структурі цієї злочинності

– тяжкі злочини, які у 2020 р. склали 33% усіх злочинів проти основ національної безпеки Ук-

раїни. Нарешті, лише 10% від усіх облікованих цих злочинів є нетяжкі злочини.

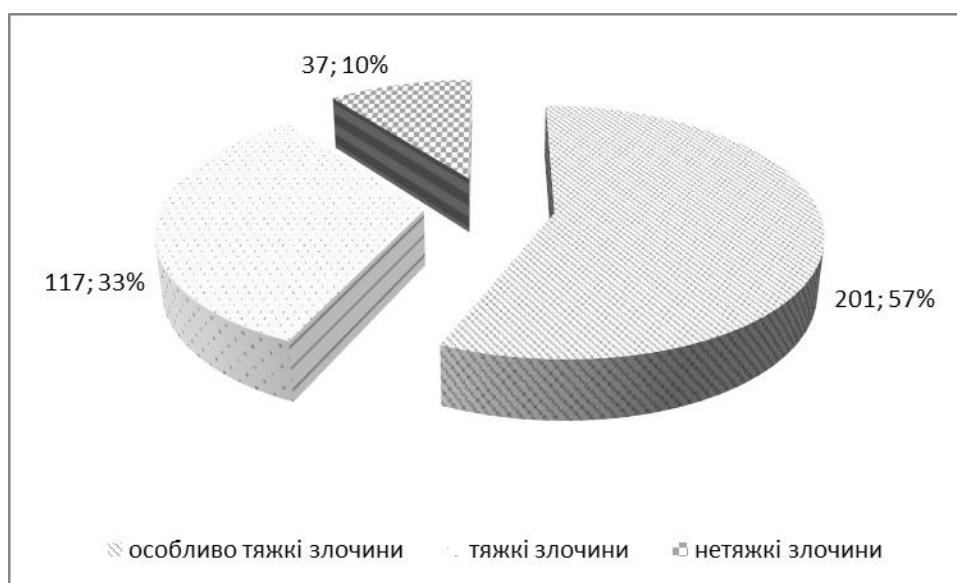

Рисунок 3. Структура злочинів проти основ національної безпеки України (за ступенем тяжкості) у 2020 р.

Отже, статистичні показники злочинів проти основ національної безпеки вказують на негативні тенденції. Для усунення стану існуючої небезпеки потрібно, в першу чергу, додатково дослідити комплекс причин та умов вчинення цих злочинів, а також особливості осіб, які їх вчиняють – це дозволить якісно розробити ефективну систему запобіжних заходів щодо них. Крім того, потребує особливої уваги фактор латентності злочинів проти основ національної безпеки України, тому що фактично сьогодні ми можемо досліджувати лише ту частину цих злочинів, які виявлені правоохоронними органами.

Висновки. Аналіз кримінологічних показників злочинів проти основ національної безпеки України дозволив виявити такі їхні тенденції: по-перше, протягом останніх шести років спостерігається стабільно високий рівень вчинення злочинів проти основ національної безпеки України; по-друге, протягом цього часу спостерігаються незначні коливання стану цієї злочинності, які свідчать про нестабільність політичної ситуації; по-третє, протягом останніх місяців спостерігається зростання кількості облікованих злочинів проти основ національної безпеки України; по-четверте, основну частину цих злочи-

нів (більше 60%) складають «Посягання на територіальну цілісність і недоторканність України» (ст. 110 КК України) та «Державна зрада» (ст. 111 КК України); по-п'яте, в структурі злочинів проти основ національної безпеки України переважають особливо тяжкі та тяжкі злочини.

Література

1. Рубашенко М.А. Місце злочинів проти основ національної безпеки України в системі Особливої частини Кримінального кодексу України. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 2. С. 117-124.
2. Вишневецька С.В., Вишневецький В.М. До питання про необхідність зміни методологічного підходу в забезпеченні екологічної безпеки. *Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»*. Київ: НАУ, 2020. № 3(56). С. 9-15. DOI: <https://doi.org/10.18372/2307-9061.56.14885>
3. Філінович В.В. Кібербезпека та інтернет речей: правовий аспект. *Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»*.

Київ: НАУ, 2020. № 4(57). С. 122-127.
DOI: <https://doi.org/10.18372/2307-9061.57.15074>

4. Носач А. Кримінологічний аналіз кількісних та якісних показників злочинів проти державного суверенітету і територіальної цілісності України. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2019. № 4. С. 146-151.

5. Батиргареева В.С. Криміногенна ситуація в Україні та її вплив на розвиток вітчизняної кримінологічної науки. *Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»*. Київ: НАУ, 2016. № 3(40). С. 151-156.
DOI: <https://doi.org/10.18372/2307-9061.40.10839>

6. Єдиний звіт про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. *Офіційний сайт Офісу Генерального прокурора*. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/1stat>

7. Єдиний реєстр судових рішень. *Офіційний ресурс Судової влади України*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/>

8. Іванов Ю.Ф., Джу́жа О.М. Кримінологія: навч. посіб. Київ: Паливода А.В., 2006. 264 с.

9. Киренко С.Г. Проблеми термінологічного забезпечення боротьби зі злочинністю. *Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»*. Київ: НАУ, 2017. № 2(43). С. 177-181.
DOI: <https://doi.org/10.18372/2307-9061.43.11812>

References

1. Rubashhenko M.A. Misce zlochniv proty osnov nacional'noi' bezpeky Ukrainy v systemi Osoblyvoi' chastyny Kryminal'nogo kodeksu Ukrainy. *Vjuleten' Ministerstva justycii' Ukrainy*. 2013. № 2. S. 117-124.

2. Vyshnovec'ka S.V., Vyshnovec'kyj V.M. Do pytannja pro neobhidnist' zminy metodologichnogo pidhodu v zabezpechenni ekologichnoi' bezpeky. *Naukovi praci Nacional'nogo aviacijnogo universytetu. Serija: Jurydychnyj visnyk*

«Povitrjane i kosmichne pravo». Kyi'v: NAU, 2020. № 3(56). S. 9-15. DOI: <https://doi.org/10.18372/2307-9061.56.14885>

3. Filinovyh V.V. Kiberbezpeka ta internet rechey: pravovyj aspekt. *Naukovi praci Nacional'nogo aviacijnogo universytetu. Serija: Jurydychnyj visnyk «Povitrjane i kosmichne pravo»*. Kyi'v: NAU, 2020. № 4(57). S. 122-127.
DOI: <https://doi.org/10.18372/2307-9061.57.15074>

4. Nosach A. Kryminologichnyj analiz kil'kisnyh ta jakisnyh pokaznykiv zlochniv proty derzhavnogo suverenitetu i terytorial'noi' cilisnosti Ukrainy. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2019. № 4. S. 146-151.

5. Batyrgarejeva V.S. Kryminogenna sytuacija v Ukraini ta i'i' vplyv na rozvytok vitchyznjanoi' kryminologichnoi' nauky. *Naukovi praci Nacional'nogo aviacijnogo universytetu. Serija: Jurydychnyj visnyk «Povitrjane i kosmichne pravo»*. Kyi'v: NAU, 2016. № 3(40). S. 151-156.
DOI: <https://doi.org/10.18372/2307-9061.40.10839>

6. Jedynyj zvit pro zarejestrovani kryminal'ni pravoporushennja ta rezul'taty i'h dosudovogo rozsliduvannja. *Oficijnyj sajт Ofisu General'nogo prokurora*. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/1stat>

7. Jedynyj rejestr sudovyh rishen'. *Oficijnyj resurs Sudovoi' vlady Ukrainy*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/>

8. Ivanov Ju.F., Dzhuzha O.M. Kryminologija: navch. posib. Kyi'v: Palyvoda A.V., 2006. 264 s.

9. Kyrenko S.G. Problemy terminologichnogo zabezpechennja borot'by zi zlochnnistju. *Naukovi praci Nacional'nogo aviacijnogo universytetu. Serija: Jurydychnyj visnyk «Povitrjane i kosmichne pravo»*. Kyi'v: NAU, 2017. № 2(43). S. 177-181.
DOI: <https://doi.org/10.18372/2307-9061.43.11812>

CRIMINOLOGICAL ANALYSIS OF INDICATORS OF CRIMES AGAINST THE NATIONAL SECURITY'S FUNDAMENTALS OF UKRAINE

National Aviation University
Liubomyra Huzara Avenue, 1, 03680, Kyiv, Ukraine
E-mail: k_vitka@ukr.net

Purpose: the purpose of scientific research is to determine the state, trends and structure of crimes against the foundations of national security of Ukraine in recent years. **Methods:** general scientific and special scientific methods were used in the preparation of the scientific article, including statistical, formal-logical, system-structural, documentary, generalization method, etc. **Results:** the article analyzes the quantitative, qualitative and quantitative indicators of crimes against the foundations of national security of Ukraine. The main tendencies of these crimes are highlighted. The exceptional importance and necessity of counteracting these crimes is emphasized. **Discussion:** the article is devoted to the analysis of the state, tendencies and structure of crimes against the foundations of national security of Ukraine in recent years. The most common crimes of this type are highlighted. The statistical indicators of these crimes for the last 5 years are generalized.

According to the statistical information of the Report on Registered Criminal Offenses and the results of their pre-trial investigation, crimes against the foundations of national security are not very common in our country. Prior to the military confrontation, only a few cases of such crimes were registered. In addition, the dynamics of crimes against the foundations of national security during this period is unstable.

Among all the analyzed crimes, according to statistical data, the most registered are qualified under Art. 110 of the Criminal Code of Ukraine («Encroachment on the territorial integrity and inviolability of Ukraine») and under Art. 111 of the Criminal Code of Ukraine («Treason»). In total, these crimes account for more than 60% of all reported crimes against the foundations of Ukraine's national security.

The structure of crimes against the foundations of Ukraine's national security is dominated by particularly serious and grave crimes. In recent years, the number of reported particularly serious crimes in this category has increased significantly, which confirms the existence of a real and very serious threat to the national security of our country.

Keywords: national security; crime; criminal offense; level; dynamics; structure.